
Mi smo politička bića čija je potraga za moći instinkt moćan kao seksualni nagon. Budući da svaka ideologija i vjera preživljava zahvaljujući moći, moramo je regulirati. Pobožna je prijevarena tvrditi da bi Bog trebao jednostavno ignorirati i odreći se onoga što je Carevo. Moramo prihvatiti moć kao sredstvo u svijetu nekontroliranog konflikta. Moramo to učiniti a da to ne idoliziramo jer cilj mora ostati mir, nikada moć kao cilj sama sebi. Kur'an dopušta pomirenje s neprijateljima (Kur'an, 8:61), no s obzirom na jedinstveni standard pravde u njemu, on odbacuje mir zagađen nepravdom. Bez pravednog mira zapadnjaci i muslimani će, u oba smisla, ostati zarobljenici rata.

Shabbir Akhtar (r. 1960) profesor je na Teološkom fakultetu Univerziteta u Oxfordu. Bio je profesor na Međunarodnom univerzitetu u Kuala Lumpuru, Malezija, i na Univerzitetu Old Dominion u Virdžiniji, SAD. U okviru svoga naučnog rada posebno se bavi filozofijom religije, odnosom religije i politike i odnosom islama i kršćanstva. Nastoji doprinijeti jačanju savremenog islamskog filozofskog diskursa. Privlači

paznju neobičnim i u mnogočemu inovativnim načinom pisanja. Objavio je, između ostalih, sljedeće knjige: *Reason and the Radical Crisis of Faith* (New York: Peter Lang, 1987), *Be Careful with Muhammad!: The Salman Rushdie Affair* (London: Bellew, 1989), *The Light in the Enlightenment: Christianity and the Secular Heritage* (London: Grey Seal, 1990), *The Quran and the Secular Mind: A Philosophy of Islam* (London: Routledge, 2008), *Islam as Political Religion: The Future of an Imperial Faith* (London: Routledge, 2011).

ISLAM KAO POLITIČKA RELIGIJA

Shabbir Akhtar

ISLAM KAO
POLITIČKA
RELIGIJA
Budućnost je

ILUSTRACIJA - Naslovnica bosanskog prijevoda knjige: *Islam kao politička religija: budućnost jedne imperijalne religije*.

ILLUSTRATION - Cover page of the Bosnian translation of the book: *Islam as Political Religion: The Future of an Imperial Faith*.

Prof. dr. Ahmet Alibašić školovao se u Kuala Lumpuru i Sarajevu. Trenutno je vanredni profesor na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu, predaje kurseve islamske kulture i civilizacije. Također vodi *Centar za napredne studije* u Sarajevu i aktivno sudjeluje u međureligijskom dijalogu. Napisao je knjigu o islamskoj opoziciji u arapskom svijetu, više članaka i uredio knjige koje se bave islamom u Evropi, ljudskim pravima u islamu i muslimanskom svijetu, te odnosima crkve i države. Jedan je od urednika *Godišnjaka Muslimani u Evropi* i časopisa *Muslimani u Evropi* (*Muslims in Europe* - Brill, 2009/2016 do danas). Također, od 2003. godine do danas član je i redakcije revije *Novi Muallim* - bosanskohercegovački muslimanski pedagoški časopis (Sarajevo, BiH).

Prof. Ahmet Alibašić, Ph.D. was educated in Kuala Lumpur and Sarajevo. Currently he is Associate Professor at the Faculty of Islamic Studies, University of Sarajevo, teaching Islamic culture and civilization courses. He also heads the *Center for Advanced Studies* in Sarajevo and actively participates in inter-religious dialogue. He has authored a book on Islamic opposition in the Arab world, more articles and edited books dealing with Islam in Europe, human rights in Islam and Muslim world, and church-state relations. He is one of the editors of *Yearbook of Muslims in Europe* and *Journal of Muslims in Europe* (Brill, 2009/2016 till today). Also, since 2003 he is a member of the editorial board of *Novi Muallim* magazine - Bosnian Muslim Educational Magazine (Sarajevo, B&H).

ISLAM KAO POLITIČKA RELIGIJA

dne imperijalne vjere

Shabbir Akhtar

ISLAM KAO POLITIČKA RELIGIJA

IZ SADRŽAJA KNJIGE

Niti jedna religija čiji su sljedbenici osvojili gotovo cijeli svijet, uključujući njegove nenaseljene najudaljenije krajeve, i nedavno kolonizirali dijelove svemira, u nadi da će spasiti druge (pretpostavljamo i sebe same), ne može istinski polagati pravo na indiferentnost prema moći, osim u nekom tipu internog humora. Oficijelno kršćanstvo, i katoličko i protestantsko, tokom historije tražilo je kontrolu nad svjetovnom moći.

Islam doživljava nezasluženu neprijateljsku kritiku uglavnom jer je pitanje njegove suštine, za razliku od drugih vjera, političko. Zapadni monoteizmi iskusili su interne pritiske da definiraju svoje ortodoksije. Rano kršćanstvo glasovito je po svojoj proizvodnji hereze tokom pokušaja da definiira svoju doktrinu. Islam je danas jedinstven po tome da, uz unutarnje borbe oko njegove suštine, i lica sa strane žele također oblikovati njegov izgled. Za razliku od kršćanstva, o islamu debatiraju autsajderi koji tvrde da su veći eksperti o njemu od njegovih vlastitih pripadnika. Čak i u akademskim krugovima, politički islam izložen je a priori odbijanju i odlučnom odbacivanju. Samo je apolitični islam prihvatljiv. Politički pogled smatra se nekontroverznim ako muslimani nisu dio toga.

TRIKAZ KNJIGE
BOOK REVIEW

Ahmet ALIBAŠIĆ

NI NASILNI, NI UMJERENI, VEĆ OSNAŽENI ISLAM

Shabbir Akhtar, *Islam kao politička religija: budućnost jedne imperijalne religije*,
CNS, Sarajevo, 2017., 355.

NEITHER VIOLENT NOR DOCILE, BUT AN EMPOWERED ISLAM

Shabbir Akhtar, *Islam as Political Religion: The Future of an Impirial Religion*,
CNS, Sarajevo, 2017, 355.

NI NASILNI, NI UMJERENI, VEĆ OSNAŽENI ISLAM

Shabbir Akhtar, *Islam kao politička religija: budućnost jedne imperijalne religije*, CNS, Sarajevo, 2017., 355.

nije srpski patrijarh Irinej jedini koji misli da muslimani „kada su u manjem broju, umeju da se ponašaju i da budu korektni. Kada postanu ravni po broju, onda oni već dižu glavu, a kada postanu nadmoćni i superiorni, čine pritisak ili da se iseli ili da se pride njima“.¹ Široko je to raširena predrasuda – ili prije svjesno podmetanje da se muslimani ne znaju ponašati kad su u većini, kad su moćni, kad imaju vlast. Djelo koje predstavljamo tvrdi suprotno. Muslimane kvari nemoć a ne moć (335). Islam je politička, javna, ovozemaljska, tj. sekularna religija od prvog dana. Njegova angažiranost nije nikakva zloupotreba ni iskrivljavanje. Naprotiv, to što je izvorno politička vjera otežava njegovu političku zloupotrebu. Islam izvorno uči da javni vjernički angažman ne samo da ima smisla već da bez njega vjera teško može imati smisla: „Kur'an prenosi moralne probleme iz privatne etike u politiku tako da društvena pravda postaje paradigmatičko javno pitanje – ne više privatni problem humanitarnih organizacija“ (306); „Moralom limitirana upotreba moći unutrašnja je potreba sveobuhvatne vjere, a ne gubitak inicijalnog integriteta“ (321). Kur'an poziva društvenoj i ekonomskoj pravdi, poštovanju prema učenosti i ličnoj moralnoj izvrsnosti (330-1). Stoga su pojmovi „islamizam“ i „islamista“ podvala. Kad ste čuli za „kristijanizam“? (13). Ima, međutim, religijskih, privatnih religija koje kad su javne i angažirane, izdaju svoju prvotnu narav jer u počelima ne vjeruju da ima smisla popravljati ovaj svijet (309, 348).

Muslimanski problem s nemoći je što je islam stoljećima shvatan i tumačen kao religija moći. Muslimani su razvili teologiju i pravo moći (18). Međutim, već tri stoljeća muslimani žive nemoć

a i dalje čitaju literaturu koja im se obraća kao da su u poziciji moći. To ih frustrira na način na koji nemoć ne frustrira druge nemoćne zajednice. Suprotno pripadnicima privatnih religija, muslimani su bili bolji dok su bili snažni: Slab islam dao nam je terorizam; snažan islam dao nam je mir i obostranu toleranciju... (344).

Nemoć nije jedini problem savremenih muslimana. Njima se oduzima i negira pravo na moć i od Zapada i od onih koji njima vladaju. Suočeni s nemoći i s oduzimanjem prava na moć, neki muslimani i ulema pristaju na pasivnost, tj. predaju (319). Drugi se okreću agresiji, nasilju (318) tvrdeći da je nasilje izvorno islamsko. Koliko god to nasilje moglo biti razumljivo, ono niti je islamsko, niti će polučiti željene rezultate.

Akhtar je pred sebe postavio zadatak da pomogne muslimanima da „bezbolno napuste vlastitu imperijalnu prošlost i prihvate skromnu ulogu u strukturama moći u svijetu u kojem njihove aspiracije, pa čak i životi i imetak, malo znače“ (11). Ta nova formula je ne-imperijalni ali i dalje osnaženi, reprezentativni, samosvojni islam koji se bori protiv nepravde posvuda (334) nasuprot pripitomljenom i privatiziranom islamu (22) kao privatnom izvoru utjehe i još jednoj opciji samopomoći na duhovnom tržištu (19). Osnaženi islam je legitiman (14, 325) i to je ono što obični i grješni muslimani, koji primarno zanimaju autora, žele, ali ne uspijevaju artikulirati. Legitimna je želja muslimana da odlučuju o svojoj sudbini kao što drugi narodi odlučuju o svojim sudbinama. Oni instinktivno i opravdano submisivni, pacifistički, politički impotentni, 'umjereni' islam smatraju izdajom istinske prirode islama. Nažalost, u afektu, umjesto da djeluju afirmativno, asertivno

¹ <https://www.danas.rs/drustvo/izjava-nanela-stetu-odnosima-spc-i-iz/>, pristupljeno 04. 04. 2020.

i odlučno, oni djeluju agresivno i nasilno. Takvu grešku muslimani sebi u današnjem svijetu ne mogu priuštiti jer „muslimani ne mogu pobijediti u sferi fizičke moći“. (307).

Akhtar ruši brojne mitove, ne samo onaj o koruptivnosti moći. Islam je, veli, antifatalistička vjera. Islam zahtijeva pobunu: „Stvari su tako loše da se nešto mora učiniti u vezi s tim“ (309). Elaborirajući „revolucionarni potencijal“ islama (Abdurrahim Muddathir), autor džuma-namaz vidi kao revolucionarno okupljanje i prijetnju potkupljivim vladarima (308). Zapravo, cijela knjiga je detaljan naputak za razumijevanje hadisa – koji se u knjizi ne spominje – „Jak vjernik je bolji i Bogu draži od slabog vjernika a u svakom je dobro.“

Slično Abdelwahabu El-Affendiju ('Abdulwahhāb Al-Afandī), autor ima posebnu poruku za one muslimanske intelektualce koji imaju ambiciju da reformiraju islam: „Samo onaj muslimanski reformator koji se zauzima za jačanje islama, ne njegovo oslabljivanje, ima nekakvu težinu kod običnih muslimana i na Istoku i na Zapadu... protestantski reformatori pokazivali su da su istinski konzervativniji i predaniji kršćani od svojih katoličkih suparnika.“ (10)

Glavni dio knjige posvećen je elaboraciji deset karakteristika islama. Neke od njih su standardne – poslanstvo, knjiga, univerzalnost, etičnost, racionalnost, privatnost za religije. Neke su, pak, specifične za islam – političke, pravne i imperijalne. Bilo bi preambiciozno ovu originalnu „decimálnu“ karakterizaciju islama pokušati predstaviti u nekoliko paragrafa pa ćemo se sustegnuti.

Čitalac će uveliko pogriješiti ako pomisli da sad zna o čemu sve govori Akhtarova knjiga. Naprosto, ovo je toliko kondenzirano štivo da ne dopušta sažimanje. Svaka stranica obiluje dubokim mislima koje se mogu dalje obrazlagati a ne sažimati. Zapravo, glavna ideja knjige je tako konsekventno i postupno razvijana ali i snažno i, povremeno, radikalno iskazana da je to čini podatnom za pogrešno razumijevanje ukoliko je se selektivno citira uprkos jasnom zaključku da moćni islam danas ne treba biti dominirajući i hegemonistički, već islam angažiran za pravdu i prosperitet: „Muslimanski aktivizam ne predviđa teokratski fašizam... želja da se institucionaliziraju objavljene istine najkraći je put do fašizma. Univerzalna

demokracija kompatibilna je s modernim islamom, no ne i sa zapadnim imperijalizmom.“ (327)

Akhtarova misao je samouvjerena, asertivna, politički nekorektna, ponekad drska i ne šteti nikoga. Stilski, knjiga je britko napisana i majstorski prevedena. Nije običaj u prikazima, ali nalazim za shodno donijeti koji citat više umjesto da uzalud pokušavam nadići autora u iskazu. Govoreći o odsustvu izvorne teologije u islamu on piše: „Dopušteno je da znamo što treba znati, ne da znamo što bismo željeli.“ (15) Drugdje piše: „Strah od ove pravedne vjere najveća je iracionalna fobija u Doba razuma.“ (307); [...] „vjerska univerzalnost Muhammedove misije opravdava njene političke i pravne reperkusije, a ne obratno“ [...] (19); „Povećanje broja džamija danas, što se uzima kao dokaz da je islam najbrže rastuća religija, zapravo je dokaz etničkog sektaštva i nejedinstva ummeta.“ (305); „potkupljiva elita bez narodnog mandata, aktivno podupire Zapad u ime nacionalne sigurnosti i globalne stabilnosti, što je eufemizam za zapadnu ekonomsku, političku i vojnu hegemoniju“ (313); „Arapima će ponestati nafte i gotovog novca; neće im ponestati islama, njihovog pravog bogatstva i jedinog trajnog prinosa svjetskoj zalihi moralnog, estetskog i duhovnog značenja.“ (315); „Trajni mir između islama i Zapada moguć je... samo ako su muslimani tretirani dostojanstveno kao jednaki.“ (316); „Muslimani žele živjeti sa Zapadom, ne pod njim. (317)“; „Islamsko jedinstvo loša je vijest samo za one koji žele održati nepravednu univerzalnu hegemoniju.“ (336); „U vrijeme mira sinovi pokapaju svoje očeve; u ratno vrijeme, pak, očevi svoje sinove.“ (340); „Odbaciti otpor zlu znači glasati za trijumf opresije.“ (340); „Deva koja pada privlači mnogo noževa, kaže beduinska poslovice. 'Ne smije se biti slab kako slabost ne bi dovela u kušnju nepravedne.'“ (341); „Ovdje samo bilježimo ironiju (zapadne) civilizacije u kojoj nagrade za mir sponzoriraju trgovci barutom.“ (342); „Osim ako nije poduzeto s pravom namjerom, nenasilje je uzvišena riječ za kukavičluk.“ (342); „Danas idemo na Zapad bez obzira kuda idemo.“ (344); „Kur'an je mnogo manje kritičan prema Jevrejima nego njihovi vlastiti proroci iz srednjeg dijela Starog zavjeta.“ (346); „Izbor ovog politički indiferentnog islama sam je po sebi prepun političkih posljedica.

To nije politički neutralan, nego neutralizirani islam. Ti pisci oblikuju islam koji pristaje interesima sveprisutnoga Zapada, što nije baš nevina ili neutralna stvar.“ (346)

Ova analiza – apel kao doprinos islamskoj teologiji oslobođenja dolazi u teško, odnosno pravo vrijeme. To, međutim, znači i da su velike šanse da bude pogrešno shvaćena od nemoćnih i pravedno shvaćena i odbačena od moćnih. Šta god bilo s muslimanima u narednim decenijama, opravdano je očekivati da islam ostane moralna supersila (308) jer pravo na slobodu i samoodređenje muslimanskih naroda sukobljava se samo sa zapadnim interesima, ne sa deklariranim zapadnim idealima. (314) I šta god mislili o ovoj knjizi, sa zaključkom se lahko složiti: „Bez pravednog mira zapadnjaci i muslimani će, u oba smisla, ostati zarobljenici rata.“ (349)

ILUSTRACIJA – Ismā'īl Mawlā, *Sklop od trideset kur'anskih džuzeva*, period dinastije Qing, Carstvo Velikog Qinga / Mandžurska dinastija, 18. stoljeće.

